

Roman Nir

Polonica w archiwach i bibliotekach amerykańskich

Collectanea Theologica 51/3, 197-200

1981

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. ROMAN NIR, ORCHARD LAKE, USA

POLONICA W ARCHIWACH I BIBLIOTEKACH AMERYKAŃSKICH

Przed badaczami poszczególnych grup etnicznych stoi ciągle problem informacji o źródłach archiwalnych i bibliotecznych znajdujących się w zbiorach amerykańskich. Napływ imigrantów z Europy Centralnej i Wschodniej był znaczny w końcu XIX i na początku XX wieku oraz po drugiej wojnie światowej. Narody słowiańskie dość mocno zaznaczyły swą obecność w tyglu wielokulturowej Ameryki. Odgrywały i odgrywają znaczną rolę w wielu dziedzinach współczesnego życia.

Słowiańszczyzną zajmują się z punktu widzenia naukowego, specjalistyczne towarzystwa i poszczególne zespoły naukowców. W 1966 roku Podkomisja Badań nad Centralną, Wschodnią i Południową Europą Amerykańskiej Rady Towarzystw Naukowych i Rady Badań Nauk Społecznych, rozpoczęły poszukiwania źródeł dla poszczególnych krajów słowiańskich. W latach 1970 ukazało się kilka źródłowych publikacji informujących o głównych zbiorach.

W 1976 roku ukazała się zbiorowa praca pt. *East Central and Southeast Europe. A Handbook of Library and Archival Resources in North America*, CLIO Press, Santa Barbara, Cal. ss. XI, 466. Jej celem było wychwycić źródła archiwalne i biblioteczne znajdujące się w Ameryce Północnej, a odnoszące się do Centralnej, Wschodniej i Południowej Europy. Z tej racji przewodnik ujął materiały dotyczące Polski. Badania zostały oparte na kwestionariuszu i wykazały dobitnie, że opracowanie takiego informatora było niezbędnie konieczne.

W ciągu prac nad informatorem okazało się, że wiele bibliotek i archiwów, posiadających potężne kolekcje nie ma odpowiednich katalogów i dostatecznych informacji, często działają „po omacku”, oceniając poszczególne tomy swych źródeł.

Wobec tych problemów Rada Doradcza Badań nad Źródłami Archiwów i Bibliotek składająca się z dziesięciu naukowców opracowała wytyczne projektu informatora, jego metodologię i zakres. Wydany przewodnik ma za zadanie dostarczenie naukowcom, archiwistom, bibliotekarzom, studentom i badaczom podstawowych informacji o źródłach, materiałach, książkach, czasopiśmie i kolekcjach dostępnych w głównych bibliotekach, archiwach i instytucjach naukowych w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie, przez podanie ogólnej treści o ich zawartości. Badania objęły zasadniczo nauki humanistyczne, socjologiczne, ekonomiczne, polityczne, wśród tych wszystkich dyscyplin dominuje jednak historia poszczególnych krajów. Źródła archiwalne i biblioteczne odnoszą się do następujących krajów: Albanii, Bułgarii, Czechosłowacji, Niemieckiej Republiki Demokratycznej, Grecji, Węgier, Polski, Rumunii i Jugosławii.

Przewodnik informuje o zawartości 40 archiwów, bibliotek i instytucji specjalnych. Opis materiałów odbywa się kraj po kraju. Treść obejmuje krótkie syntetyczne raporty z zaznaczeniem specjalnych kolekcji, posiadających wyjątkowe źródła w pewnych wyspecjalizowanych dziedzinach. Informacja

podaje pełny tytuł instytucji, dokładny adres, telefon, godziny urzędowania czytelnicy, forma udostępniania materiałów, fotokopie i kseroksy, stan opracowania, wykaz katalogów, inwentarzy alfabetycznych i rzeczowych, danych bibliograficznych drukowanych materiałów odnoszących się do poszczególnych kolekcji. Instytucje w informatorze umieszczono według alfabetu. W obrębie danej instytucji w miarę możliwości starano się przedstawić kolekcje obszerniejsze, później alfabetycznie według krajów, po czym następują podsumowania. Zapis informacji, katalogów, inwentarzy, publikacji podano w formie oryginalnej, aby ułatwić poszukiwania.

Indeks rzeczowy, geograficzny z odnośnikami kolekcji według regionów, tematów i instytucji ogromnie ułatwia korzystanie z cennej publikacji.

Nas interesują zbiory poloników w instytucjach amerykańskich. Ogólnie należy stwierdzić, że archiwa, biblioteki, uniwersytety objęte badaniami w informatorze, posiadają ogromne zbiory poloników, do których zaliczamy rękopisy, kolekcje prywatnych osób, stare druki, czasopisma, zbiory kartograficzne i ikonograficzne. Ogromnym mankamentem publikacji jest, że nie uwzględnia polonijnych zakładów naukowych, które na terenie Stanów Zjednoczonych posiadają największy zbiór poloników.

Szczegółowe informacje o zbiorach polskich znajdzie czytelnik w informatorze. Dlatego pragnę podać jedynie ogólne dane, by zorientować jak znaczne są te zbiory. Kolegium Związkowe powstałe w 1912 roku posiada materiały do literatury, językoznawstwa, historii, polityki, socjologii, ekonomii, geografii, historii sztuki, muzyki, folkloru, historii nauki i innych dziedzin dotyczących Polski. Osobny dział stanowią źródła do historii, socjologii i kultury Polonii amerykańskiej. Specjalnością zbiorów są publikacje bibliograficzne, biograficzne, bio-bibliograficzne, encyklopedie, słowniki, dyktoria. Z bibliografii kolegium posiada komplet bibliografii polskiej K. Estreichera. W dziale czasopism znajdujemy całe roczniki prasy polskiej i polonijnej w języku angielskim, francuskim i polskim. W sumie zbiory liczą 21 tys. książek, 200 tytułów bieżącej prasy, 2 tys. pamfletów. Na wyróżnienie zasługuje kolekcja polskich znaczków, oryginalnych obrazów, map, filmów i slajdów.

University of British Columbia w wyodrębnionej polskiej kolekcji posiada 14 tys. książek, 92 tytuły bieżących polskich czasopism. Na uwagę zasługują monumentalne wydawnictwa i czasopisma Polskiej Akademii Umiejętności. Bogaty jest również dział bibliografii i encyklopedii.

University of California at Berkeley posiada 12 tys. polskich książek z polityki, biologii, rolnictwa, sztuki, matematyki, ekonomii i archeologii, 70 tytułów dawnych czasopism i 50 bieżących. Archiwum liczy 108 jednostek, głównie pamiętników. 190 tytułów czasopism. Komplet dzieł Oskara Kolberga. Publikacje klasyków literatury polskiej, dawnych i współczesnych.

University of Chicago posiada 17 160 książek polskich z bibliografii, literatury, folkloru, historii, geografii, polityki, ekonomii, socjologii i antropologii. Najcenniejszymi są stare druki z XVI i XVII wieku. Wśród nich wydania Kopernika, *De revolutionibus* z 1543 i 1566 roku. Księgozbiór z historii Polski liczy 3 tys. tomów. Wśród historyków Naruszewicz, Lelewel, Kalinka, Finkel, Wojciechowski, Smolka, Bobrzyński, Balzer. Uniwersytet posiada monumentalny *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*, 16 t. Polska literatura liczy 7 tys. tomów. Ze źródeł prawniczych biblioteka posiada rzadkie wydawnictwo *Volumina legum 1733—1952* i *Dziennik praw Królestwa Polskiego 1815—61*, 71 t.

Cleveland Public Library posiada kolekcję liczącą 11 tys. tomów polskich książek. Zbiór opracowany jest w następujących działach: *reference*, *czasopisma*, źródła, encyklopedie i słowniki, informatory i podręczniki, antropologia i etnografia, historia — średniowiecze, XVI wiek, XVII wiek, XVIII wiek, XIX wiek, XX w. *miscellanea*, departament literatury polskiej liczący 8 500

tomów, pamflety i rękopisy. W szczególności sposób zwracam uwagę na ten zbiór posiadający bogate zaplecze źródłowe.

Polska kolekcja w Columbia University posiada 31 tys. tomów. Z bibliografii znajdujemy Hahna, Finkla, Estreichera, Korbuta. Serie wydawnicze Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk. Liczne są stare druki z XVI i XVII wieku (m. in. Maciej z Michowa, Piotr Tomicki, Marcin Kromer, Szymon Starowolski). Ze staropolskich poetów posiada wydawnictwa Janickiego, Sarbiewskiego, Kochanowskiego, Reja. Pierwsze wydania Sienkiewicza i Mickiewicza. Posiada 55 tytułów polskich czasopism. Duży zestaw poświęcony jest literaturze okresu II wojny światowej.

Ogromną kolekcję poloników posiada Harvard University w Cambridge, Mass. Zbiór liczy 50 tys. tomów, w tym 30 tys. tytułów. Historia Polski ma 7 678 publikacji, a literatura polska — 7 522. Materiały źródłowe znajdują się w następujących działach: bibliografie, encyklopedie i słowniki, serie wydawnicze, zagadnienia literatury ogólnej, czasopisma literackie, historia, poszczególni pisarze, językoznawstwo polskie, folklor, pedagogika, filozofia, archeologia. Zbiór posiada zarówno komplety dawnych wydawnictw, jak i współczesną literaturę.

Źródła archiwalne do dziejów Polski w końcu XIX wieku, I wojny światowej, okresu międzywojennego, II wojny światowej i czasów powojennych znajdują się w Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Polska kolekcja obejmuje 28 tys. tomów, 2 130 tytułów czasopism i 268 bieżących periodyków. Kolekcja podzielona jest na następujące zespoły: 1. dzieje Polski w XIX wieku, 2. I wojna światowa — archiwalne i specjalistyczne kolekcje, 3. polityka poszczególnych partii 1890—1918, 4. Polska w okresie międzywojennym 1918—1939, 5. polityka poszczególnych partii 1918—1938 — PPS, KPRP, KPP, 6. historia polityczna i dyplomacja, 7. II wojna światowa — archiwum personalne gen. Sikorskiego, archiwum gen. Andersa, archiwum polskiej ambasady w Moskwie (1941—1943), 8. Polska po 1945 roku — dokumenty rządu, PZPR, 9. powojenne czasopisma. Zbiór archiwalny Hoovera ma wyjątkowe znaczenie dla badań polityki polskiej i ludowego ruchu robotniczego. Kilka lat temu opublikowany został inwentarz kolekcji polskiej.

Kolekcja Polska w University of Illinois składa się przede wszystkim z publikacji dotyczących historii literatury polskiej i liczy 23 700 tomów. Na uwagę zasługują komplety czasopism literackich.

W 1972 roku Biblioteka Kongresowa posiadała 90 tys. tomów polskich książek, 5 tys. starych czasopism, 130 tytułów bieżących periodyków i 2 tys. roczników. Kolekcja polska ma następujący układ: 1. ogólne wydawnictwa, bibliograficzne i biograficzne, 2. geografia i demografia, 3. mapy sięgające XVI wieku, 4. historia — niezwykle cenne źródła jak *Monumenta Poloniae Historica*, *Monumenta Medii Aevi Historica*, *Acta Tomitiana*, 5. rękopisy — kolekcje listów Pułaskiego, Kościuszki, Waszyngtona, polskich imigrantów, W. Krzyżanowskiego, Modrzeje wskiej, 6. *miscellanea* — główne polskie stare druki, 7. polityczne — dotyczące Wolnego Miasta Gdańska, 8. prawnicze — *Dziennik Praw Królestwa Polskiego*, 76 t., *Monitor Polski*, *Dziennik Ustaw*, 9. ekonomiczne, 10. językoznawstwa, 11. literatury — wydania polskich pisarzy począwszy od XVI wieku aż po współczesne, krytyczne opracowania, 12. pedagogiki i historii nauki, 13. filozofii i religii — wydania polskich filozofów, publikacje Kościoła katolickiego, 14. sztuki — oryginalne obrazy, rzeźby polskich artystów, albumy, 15. fotografika, 16. muzyka — publikacje i utwory polskich kompozytorów, nagrania płytowe, 17. polonika amerykańskie. Przy komputeryzacji Biblioteki Kongresowej jest to najbardziej nowoczesna placówka informująca o polonikach na terenie Stanów Zjednoczonych.

Szczególną uwagę należy zwrócić na University of Minnesota Immigra-

tion History Research Center, który specjalizuje się w zbieraniu źródeł do historii imigracji polskiej. Centrum posiada w tej chwili znakomite osiągnięcia na polu mikrofilmowania czasopism polonijnych. M. in. zostały zmikrofilmowane całe komplety: *Dziennik Związkowy* 1908—1971, *Głos Polek* 1902—1973, *Naród Polski* 1897—1971, *Nowy Świat* 1920—1970, *Zgoda* 1887—1971. Z rękopisów należy wymienić kolekcję papierów Paryskiego, Kongresu Polonii Amerykańskiej, materiały E. Różańskiego, Jaskólskiego.

Kolekcja polska w New York Public Library liczy 35 tys. tomów i rozplanowana jest w działach: 1. bibliografie, 2. czasopisma, 3. reference, 4. statystyka, 5. językoznawstwo, 6. literatura, 7. folklor, 8. religia, 9. pedagogika, 10. filozofia, 11. sztuka, 12. muzyka, 13. teatr, film, 14. prawo, 15. polityka, 16. dyplomacja, 17. wojskowość, 18. ekonomia, 19. socjologia i historia nauki, 20. geografia i demografia, 21. antropologia i archeologia, 22. etnografia, 23. mniejszości narodowe, 24. historia imigracji, 25. historia Polski.

University of Pennsylvania w swych zbiorach posiada 4 548 książek polskich, w tym z literatury i językoznawstwa 2560 tytułów, socjologii 1821, bibliografii 112, sztuki 15, historii Kościoła 40, bieżących czasopism 34 tytuły.

Osobno zamieszczona jest informacja o archiwum i bibliotece Instytutu im. Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku, który w swym archiwum posiada 40 tys. dokumentów, 7 tys. polskich książek, 10 tys. fotografii. Biuletyny na bieżąco informują szczegółowo o zbiorach.

Warto zwrócić uwagę na takie źródła znajdujące się w Polish Institute of Arts and Sciences in America, działający również w Nowym Jorku, a specjalizującym się w materiałach dotyczących historii Polski, literatury, sztuki, teatru, filmu, muzyki, folkloru, malarstwie.

W Kanadzie University of Toronto ma znaczną kolekcję polską, na którą składa się 14 tys. książek i 270 tytułów bieżących czasopism.

Dla studiów nad historią Polski, historią kultury, demografią, socjologią, polityką, ekonomią, Kościoła katolickiego w Polsce, historii Polonii w Stanach Zjednoczonych, czasopism polskich i polonijnych w ogóle wszystkiego co związane jest z Polską i Polonią, informator oddaje nieocenione usługi.